

Sb.

278. Tillaga til þingsályktunar

[179. mál]

um nýtingu kolmunna og vinnslustöð á Austurlandi.

Flm.: Helgi Seljan.

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að hefjast nú þegar handa um nýtingu kolmunna til veiða og vinnslu. Skal í því sambandi komið á fót vinnslustöð á Austurlandi (Reyðarfirði) til vinnslu kolmunnaafurða með frýstingu og þurrkun í huga.

Greinargerð.

Tillaga þessi var flutt á s. l. þingi og er greinargerð nokkuð aukin.

Í sambandi við tillöguflutning þennan hefur flm. stuðst við skrif Magna Kristjánssonar um þessi mál sérstaklega, svo og álitargerð og athuganir Sigurjóns Arasonar hjá Rannsóknastofnun fiskiðnaðarins.

Nauðsyn þess, að hér sé við brugðið af fullri einurð og skipulega, er ótvíræð. Hvað snertir sérstaklega þá vinnslustöð, sem tillagan lýtur að, þá þarf hún að vera sem næst veiðisvæðinu. Veiðitíminn er skammur og því þarf hér að vera um að ræða stóra hráefnisgeymslu, því mikill hluti slíkrar stöðvar yrði að geta verið frýsti- og kæligeymsla fyrir ársvinnsluna, en jafnframt yrði um afurðageymslu að ræða. Útbúnaður þarf að vera til flökunar og annað tilheyrandi frýstipættinum og sama er að segja um búnað til þurrkunar og herslu, en eins og markaðsmál standa í dag verður að leggja aðaláherslu á þurrkunina.

Kolmunninn er að vísu afbragðsfiskur til frýstingar, en þar þarf átak í markaðsmálum til að koma, þannig að á því sviði verði um verulega nýtingu að ræða.

Ekki þarf að rökstyðja, hve sjálfsagt er að reisa slíka vinnslustöð á Austfjörðum, og álit þeirra, sem hér um hafa mest fjallað, er það, að þar sé Reyðarfjörður í fremstu röð. Gagnvart ríkisvaldinu, frumkvæði þess og aðstoð hlýtur það að teljast mjög jákvætt að fiskimjölsvinnsla á Reyðarfirði er í höndum Síldarverksmiðja ríkisins.

Svo vikið sé fyrst að nýtingu fiskstofna og fiskiskipa, þá er ljóst að hér er um mikinn ónýttan auð að ræða, einn fárra þátta í okkar sjávarfangsöflun, þar sem aukning er beinlínis sjálfögð. Einnig er ljóst, að skip úr hinum almenna flota okkar hljóta að koma hér inn í myndina, kolmunnaveiðar hlytu að verða góð búbot fyrir marga sem hlíta þurfa veiðitakmörkunum varðandi sókn í aðra fiskstofna.

Með hinni nýju verðjöfnunardeild í aflatryggingasjóði ætti að vera kleift að greiða verulegar verðbætur á kolmunnann með beinni ákvörðun ráðherra þar um. Ekki síst er þetta sjálfsagt, þegar verðbætur eru í dag greiddar á fisktegundir, sem taldar eru í hættu vegna ofveiði, svo sem gildir um ufsa og karfa.

Í ágætri grein Magna Kristjánssonar, sem hér verður vitnað til, kemur hann inn á mörg umhugsunarverð atriði. Hann segir m. a.:

„Umræða um ofnýtingu fiskstofna er fyrirferðarmikil. Samfara þeirri umræðu er stundum bent á að til eru vannýttir fiskstofnar. Það síðarnefnda fær ekki umfjöllun sem skyldi. Þvargað er fram og aftur um ofnýttu stofnana. Lengra nær umræðan oftast ekki og að sjálfsögðu fæst engin niðurstaða. Margir segja líka, að fiskiskipafлотinn sé allt of stór, og vilja selja bróðurpart flotans eða leggja honum. Þessi floti er nú einu sinni í höndum landsmanna og raunhæfari leið til úrbóta er að finna honum verkefni við hæfi. Kolmunnann ber oft á góma þegar um vannýtta fiskstofna er rætt. Í þessari grein mun ég fjalla um þann ágæta fisk og þá möguleika sem við höfum í dag til að veiða hann.

Kolmunninn er flökkufiskur og ferðast ótrúlega víða í ætisleit. Útbreiðsla hans spannar N.-Atlantshaf frá Biskayaflóa til Grænlands og allt til Svalbarða. Fiskurinn er smávaxinn, svo sem ámóta og síld. Hann þykir góður til matar þó nýting hans til mannelis sé skammt á veg komin. Margar þjóðir keppast nú við ýmiss konar vinnslutilraunir á kolmunna, og ljóst er að nýting til mannelis mun vaxa mjög hratt á næstu árum. Nú fer mestallur kolmunnaafli til bræðslu. Fæst úr honum mjög gott og mikið mjöl, en fiskurinn er tiltölulega magur (1—9%) og lýsi úr honum er ekki mikið. Minnst lýsi er í honum um og eftir hrygningu, en á haustin er hann feitastur. Á sumrin og haustin, þegar hann er best veiðanlegur hér við land, er fitan 3—8% og gott hráefni til mannelis. Talið er að kolmunninn verði 10—14 ára gamall og kynþroska líklega 3ja ára. Langstærstu hrygningarstöðvarnar, sem vitað er um, eru SV og V frá Írlandi á svokölluðum Porcupinebanka og svo vestur af St. Kildu. Þar hrygnir hann í mars og apríl. Sterkur grunur leikur á að hann hrygni einnig SV frá Íslandi og jafnvel víðar, en á því vita vísindamenn ekki sönnur enn sem komið er. Stofnstærð er áætluð 10—12 millj. tonna og árlegt veiðipól a. m. k. 1.5 millj. tonna.“

Síðar segir Magni:

„Langbest veiðivon er, að því er menn nú best vita, á hrygningarstöðvunum. Einnig við Færeyjar og svo í íslenskri fiskveiðilögsögu úti fyrir Austfjörðum og á Dohrnbanka. Það, sem gerir hlut okkar betri en ella, er sú staðreynd, að þegar kolmunninn heldur sig hér við land er hann í besta hugsanlegu ástandi, hvort sem er til mannelis eða mjölvinnslu.“

Þá vísar Magni að þessu áhugamáli sínu, hvernig um of hefur verið talað fyrir daufum eyrum, og tilgreinir rök fyrir nauðsyn aðgerða:

„1. Innan tveggja ára verður með einhverjum hætti kvótaskiptur sá afli sem hver þjóð fær að veiða af þessum stofni. Þá hlýtur að verða tekið verulegt tillit til þess aflamagns sem hver einstök þjóð, sem að væntanlegu samkomulagi um aflaskiptingu stendur, hefur veitt, þegar að samningum kemur.

2. Ástand ýmissa annarra fiskstofna við landið er þess eðlis, að brýna nauðsyn ber til að nýta alla þá möguleika sem felast í vannýttum stofnum.

3. Afkoma þjóðarbúsins út á við leyfir ekki að tækifæri til aukinnar gjaldeyrisöflunar séu látin ónotuð. Hvað þetta snertir eru möguleikarnir ótvíræðir. Rétt er að benda á í þessu sambandi, að afurðir úr 100 þús. tn. af kolmunna eru ca. 3—4 milljarða kr. virði miðað við bræðsluafllann og mun meiri ef hluti aflans færi til mannelis svo sem sjálfsagt væri.

4. Nokkur hluti fiskiskipaflota okkar er verkefnalaus þann tíma ársins sem helst er von kolmunnaaflla hér á heimamíðum.

Fleiri rök mætti nefna, svo sem atvinnusjónarmið á löndunarhöfnum, afkomu fiskimjölsverksmiðjanna o. fl., o. fl.“

Síðan vísar hann að spurningunni: Eigum við skip? — og segir:

„Ég hef slegið því föstu, að sterk hagsmunaleg rök hnígi að því, að við aukum kolmunnaafllann mjög hratt á næstu 1—2 árum. Spurningin er: Höfum við aðstöðu og búnað til þess? Í mínum huga er svarið jákvætt. Ef hefðbundin viðmiðun er notuð eigum við innan við 10 eiginleg kolmunnaskip. En miðað við þróun síðustu ára og miðað við þá staðreynd, að væntanlegar veiðar hér við land eiga sér stað

við góðar veðurfarslegar aðstæður (sumar og framan af hausti), tel ég að stór hluti loðnuveiðiflotans sé fær um að sinna þessum veiðum með flotvörpu af nýjustu gerð, og þá á ég við, að skipin noti hvert sína vörpu (ekki tvilembingstroll). . . .

Við lauslega athugun sýnist mér að um það bil 30 loðnuveiðiskip hafi 1000 hestafla vélar eða stærri og þar með möguleika að draga flotvörpu við samileg veðurskilyrði. Auk þess eru a. m. k. 3 skuttogarar sérlega hentugir til kolmunnaveiða.“

Lok greinarinnar eru þessi, en hún var rituð í ársbyrjun 1979:

„Eins og áður segir veiddust hér við land aðeins 35 þúsund lestir á s.l. ári af kolmunna. Setjum því markið hátt og veiðum í ár yfir 100 þús. lestir og 200 þús. lestir næsta ár. Þetta er framkvæmanlegt og mundi, eins og ég hef bent á, styrkja stöðuna þegar að kvótaskiptingu kemur, og ekki má gleyma blessuðum ríkiskassanum. Þar hlýtur að vera pláss fyrir þann gjaldeyrisauka sem af þessu hlytist. En til að þetta megi takast verður að hefjast handa. „Sveltur sitjandi kráka en fljúgandi fær.“ “

Þá vik ég til Sigurjóns Arasonar, en á aðalfundi Rannsóknaráðs ríkisins (veturinn 1980) flutti hann hið athyglisverðasta erindi um kolmunnann og verður hér nokkuð til þess vitnað.

Um stærð og veiði segir Sigurjón:

„Stærð hrygningarstofnsins í Atlantshafi er talin vera um 10 milljónir lesta. Árleg veiði úr stofninum getur numið a. m. k. 1.5 milljónum lesta, og hlutur okkar Íslendinga gæti orðið a. m. k. 200 þúsund lestir, ef rétt er að staðið.

Á síðasta ári veiddust alls rúmlega 1.2 milljónir lesta af kolmunna og þar af veiddu Sovétmenn um 760 þús. lestir í Norðausturdjúpi rétt utan við íslensku 200 mílna mörkin.“

Þá vikur hann að kolmunnarannsóknnum sumarið 1979 og verður nánari grein gerð fyrir þeim í framsögu, en þessar tilraunir fóru fram í júlí og ágúst á nóta-skipinu Óla Óskars RE og í þurrkhúsi Sæbergs hf. á Eskifirði. Um vinnslutilraunirnar segir Sigurjón svo orðrætt:

„Vinnslutilraunirnar voru framkvæmdar á Eskifirði og var kolmunninn eingöngu unninn í skreið og var verkunin miðuð við tvo markaði, þ. e. gæludýrafóður og til manneldis í Nígíeríu. Báðir þessir markaðir vilja kaupa kolmunnaskreið hvort sem hún er slægð eða óslægð, en óslægða skreiðin má ekki vera of feit. Þess vegna gerðum við athuganir á hve lengi væri hægt að þurrka kolmunnann vegna átu og fitu. Kolmunni var þurrkaður í maí og mældist fitan umi 2% og hafði það engin áhrif á skreiðargæðin. Í júlilok var fitan komin í 3.5% og virtust mörkin vera þar.“

Svo aðeins sé á því stærsta stiklaði í þessari greinargerð, þá segir svo í skýrslu Sigurjóns um samanburð á flaka-, marnings- og skreiðarvinnslu:

„Söluverð og framleiðslukostnaður (BK) fyrir þessar þrjár kolmunnaafurðir, marning, flök og skreið, eru fundin með mælingum og útreikningum, og súlurit á mynd 12 sýnir þessar niðurstöður. Mynd 12 svo og þrjú önnur fylgirit eru meðfylgjandi greinargerðinni.

Kostnaðartölur úr flaka- og marningsvinnslunni eru fengnar úr færeyskum tilraunum og eru aðlagðar íslenskum aðstæðum. Af súluritinu sést að af þessum þremur kolmunnaafurðum er skreiðarvinnslan hagkvæmust.

Mismunur á söluverði og framleiðslukostnaði fer til að greiða hráefniskaup og fastan kostnað, en þessi mismunur er meira en tvöfalt hærri fyrir skreiðarvinnsluna en fyrir flaka- og marningsvinnsluna.“

Í niðurlagi skýrslu Sigurjóns segir hann:

„Kolmunnaveiðar við Ísland eiga að geta aukist verulega og raunhæft væri að stefna að a. m. k. 200 þúsund tonna veiði árlega. Fyrstu árin þyrfti að gera ráð fyrir blönduðum veiðiskap, þ. e. landa hluta kolmunnans úr hverri veiðiferð til bræðslu og hinn hlutinn færi í vinnslu til manneldis, vegna þess að í landi er ekki

til næg aðstaða til vinnslu á neyslufiski og eins hitt, að markaðir fyrir kolmunna til neyslu eru óvissir. Þurrkun kolmunnans getur farið fram á sama hátt og þurrkun annars smáfisks og skapast þá samfelldara hráefnisframboð. Einnig þarf að vera nægilega stór markaður fyrir þessa vöru. Töluverður markaður virðist vera á Norðurlöndum og víðar fyrir þurrkaðan smáfisk í gæludýrafóður og stór markaður er fyrir smáfiskskreið til mannelis í Nígeríu. Eins og áður er nefnt er framleiðsla á kolmunnaskreið sú vinnsla sem skilar mestum arði.

Fiskverkendur og neytendur hafa ekki enn þá viðurkennt kolmunnann sem nýja tegund heldur er sífellt reynt að framleiða úr honum afurðir, sem eru sambærilegar við þá fiskrétti sem nú þegar þekkjast á markaðnum. Kolmunninn hentar ekki vel í þessa fiskrétti og þar af leiðandi er markaðsverð kolmunnaafurða um 70% lægra en fyrir sambærilegar þorskaufurðir.

Engin tæknileg vandkvæði eru á því að veiða og vinna kolmunna í afurðir til mannelis. Málið snýst því raunverulega um það verð, sem framleiðendur geta borgað fyrir hráefnið. Verðið er mjög háð markaðsverði fullunninnar vöru, sem þarf að vera það hátt, að ekki verði tap á rekstrinum.“

Til frekari áherslu er hér sett fram ákveðin hugmynd um nýtingu og verðmætasköpun:

„Ef við setjum okkur það markmið að veiða 200 þús. tonn af kolmunna hvert ár og segjum að við höfum sölusamning upp á 5000 tonn af kolmunnaskreið til Nígeríu, skilaverð 1465 kr. á kg skreið. Nýtingin af þessum 200 þús. tonnum verður þá 25 000 tonn í skreiðarverkun og 175 000 tonn í fiskmjölsvinnslu. Nýtingin í mjölvinnslunni er 18.5% og skilaverð á kolmunnamjöli er 250 kr./kg. Söluverðmæti kolmunnaafurðanna er þá (nóv. 1980):

Kolmunnaskreið	7 325 millj.
Kolmunnamjöl	8 050 —
Heildarskilaverðmæti	15 375 —

Stærsti kostnaðarliðurinn við þessa verðmætasköpun er olíunotkunin bæði fyrir veiðiflotann og fiskmjölsvinnsluna. Áætlaður olíukostnaður er:

Veiðiflotinn	2 180
Fiskmjölsvinnslan	2 770
Heildarkostnaður	4 950 millj.

Verðmætasköpunin við kolmunnaveiðarnar verður þá 10 425 millj. og er þá olíukostnaðurinn 25—30% af söluverðmæti kolmunnaafurða.“

Frá því tillagan var flutt á síðasta þingi hefur fram verið haldið athugunum á kolmunnaveiðum og vinnslumöguleikum, sem nánar verður vikið að í framsögu. Hér fylgja til viðbótar nokkur áhersluatriði frá Sigurjóni Arasyni, sem m. a. lýta að möguleikum varðandi Reyðarfjörð sérstaklega og eru sett fram með tilliti til nýjustu viðhorfa í loðnuveiðunum.

Sigurjón segir svo:

1. Á næstu loðnuvertíð verður óverulegum loðnuafli landað í mjölvinnslu á Reyðarfirði. Fiskmjölsverksmiðjan á Reyðarfirði er í eigu ríkisins. Hugsanlegt er að nýta aðstöðu verksmiðjunnar að einhverju leyti í aðra vinnslu og þá til dæmis kolmunnavinnslu, og fiskmjölsvinnsla er forsenda fyrir annarri vinnslu.
2. Hugsanleg kolmunnavinnsla á Austfjörðum á að vera fjölbæf vinnsla þannig að hægt væri að framleiða þurrkaðan eða frosinn kolmunna í sömu verstöðinni. Hægt er að nota sömu vinnsluvélarnar fyrir flökun og slægingu bæði í frystingu og þurrkuninni.

3. Í ár hefur verið veitt um 1.5—2 millj. tonn af kolmunna, þannig að veiddur kolmunnaafli er í því marki sem talið var æskilegt veiðipól. Sovétnmenn veiddu um 1 millj. tonna og veiddist stærsti hluti þess afla rétt utan við íslensku 200 mílna mörkin.
4. Aflaum verður skipt í kvóta, líklega eftir 1—2 ár, svo að við höfum ekki misst af lestinni enn þá. Hægt væri að rétta hlut okkar með aflaukningu á komandi vertíð og nýta stærsta hluta aflans til manneldis, þ.e. með þurrkun og frystingu. Færeyingar hafa keypt verksmiðjuskip fyrir kolmunnavinnslu og um borð verða fjórar vinnslulínur fyrir frystingu á kolmunna. Vinnslugeta skipsins er 60 tonn af kolmunna í frystingu og 50—100 tonn í mjölvinnslu. Verksmiðjuskipið á að fylgja kolmunnagöngunni eftir og á það að veiða þann afla sem fer í vinnslu. Ef skipið getur ekki veitt nóg í vinnsluna, þá getur skipið tekið á móti afla annarra skipa.
5. Smáfiskvinnslan og þurrkunin mun kosta um 250 millj. (gróf áætlun). Tvær slægingar- og flökunarvélar ásamt einum lyftara með uppsetningu, færíböndum og þvottavél mun kosta um 100 millj. Færibandþurrkari og eftirþurrkunarbúnaður mun kosta um 130 millj. og annað 20 millj. Húsnaði (mjölskemma) S.R. á Reyðarfirði væri vel nothæft fyrir þessa vinnslu.
6. Þessar smáfiskvélar væru nothæfar fyrir sildarverkun á haustin og skapaðist þá mótvægi í sildarverkuninni milli Austurlands og Reykjaness.
7. Kolmunni eingöngu í mjölvinnslu í framtíðinni verður ekki hagkvæmur kostur, en hagkvæmnin liggur í verðmætasköpun á hráefninu í dýrari vöru en fiskmjöli.“

Vissulega mætti um margt vitna ítarlegar og betur í greinargerð Sigurjóns Arasonar.

Meðfylgjandi eru fylgirit Rannsóknastofnunar fiskiðnaðarins sem nánar verður gerð grein fyrir í framsögu.

Vinnslustöð með fullkomnum búnaði er brýn nauðsyn. Eðli málsins samkvæmt á að koma stöðinni á fót á Austurlandi, og Reyðarfjörður er sennilega kjörnasti staðurinn til að reisa vinnslustöðina á.

Um hina miklu möguleika á frekari veiði og aukinni verðmætasköpun verður frekar rætt í framsögu, en ljóst er að hér er um milljarða að ræða, sem unnt er að sækja í sjávardjúp. Þann auð á að nýta sem best og á sem hagkvæmastan hátt.

Hér er um brýnt þjóðhagslegt atriði að ræða, jafnt frá sjónarmiði fiskveiða og vinnslumöguleika. Að einhverri slíkri skipan mála, sem þessi tillaga lýtur að, þarf að vinna af fullri einurð og gera allt sem unnt er til að nýta þessa auðlind sem best. Því er tillögu um þetta hreyft á Alþingi.

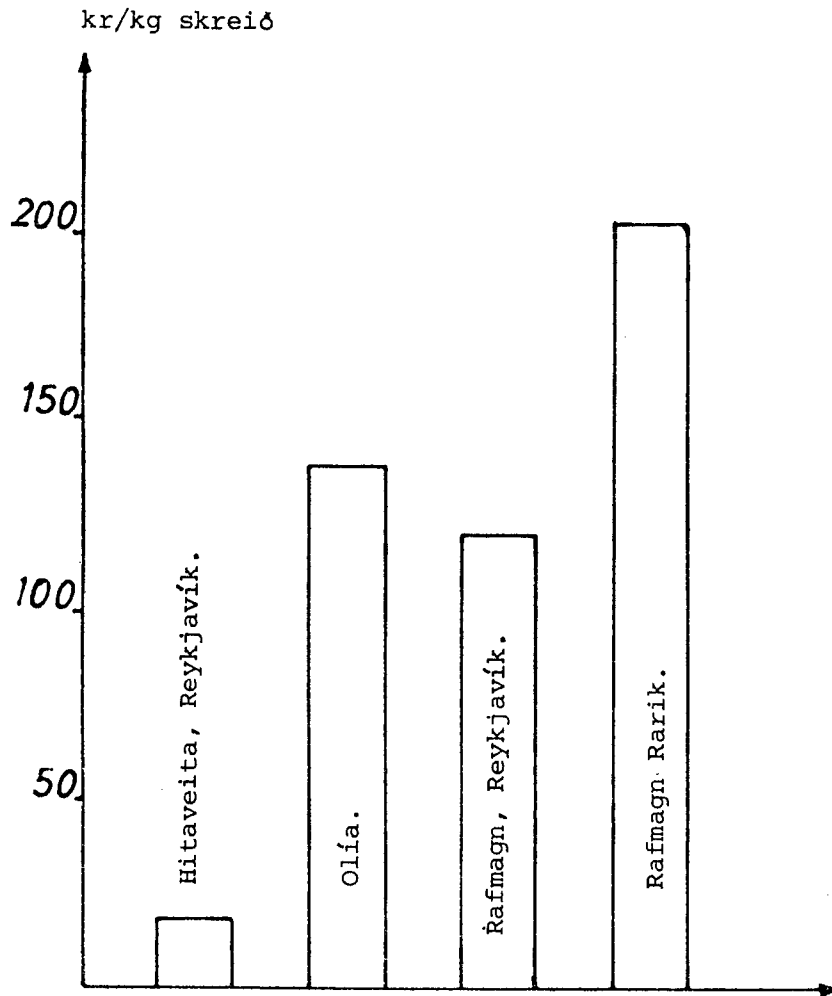
Fylgirit I

**Framleiðslukostnaður pr. kg kolmunnaskreiðar ásamt lykiltölum
fyrir framleiðsluna (okt. 1980).**

Framleiðslukostnaður	Slægður, óhausaður	Slægður, hausaður
Breytilegur kostnaður (B.k.):		
Slægingarkostnaður	148	185
Rafmagn	56	55
Heitt vatn	20	19
Launakostnaður við þurrkun	95	95
Pökkunarkostnaður	80	80
Umbúðir	18	18
Flutningskostnaður	95	95
Annað	35	35
Hráefni	316	400
	<hr/>	<hr/>
	B.k. samtals 863	982
Framlegð (30%)	261	296
	<hr/>	<hr/>
Framleiðsluverð	1 124	1 278
Frystikostnaður fullunnins hráefnis	270	270
	<hr/>	<hr/>
	1 394	1 548
Skilaverð (21.11.80)	1 465	
Lykiltölur:		
(kg hráefni)		
Nýting	5.3	6.7
kg skreið		
Manntímar pr. 1 tonn skreið		
Slæging	40	32
Þurrkun	35	35
Pökkun	8	8

Fylgirit II.

Orkukostnaður við hitun lofts fyrir þurrkun á kolmunnaskreið.

Orkukostnaður per kg skreið 20. okt. 1980.

Hitaveita 0.1×186 kr./t. = 19 kr/kg skreið.

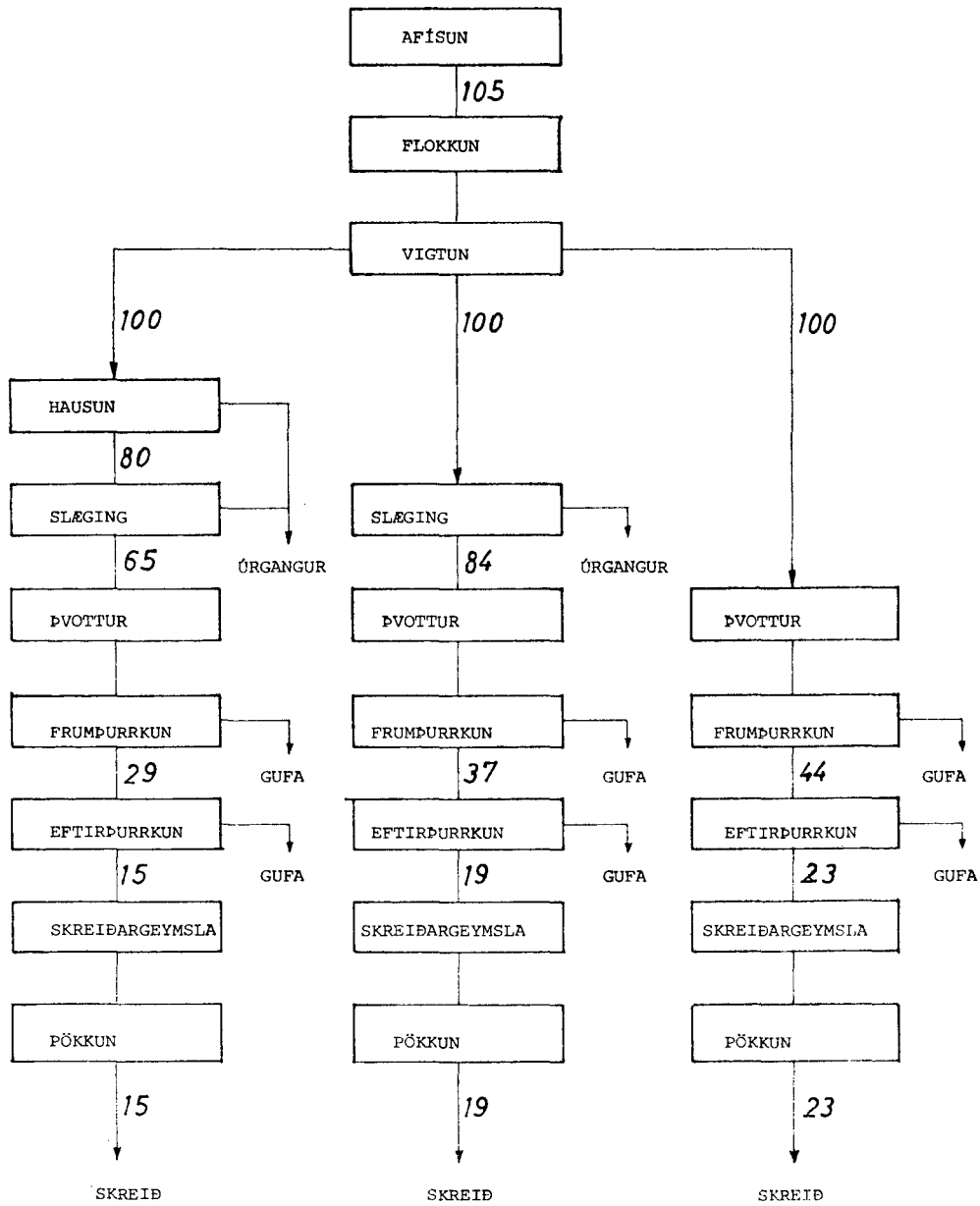
Oliukynding 0.66×210.05 kr/l. = 138.6 kr/kg skreið.

Rafmagn Ra. Rvík.: 6.25×19.3 kr/kWh = 120.6 kr/kg skreið.

Rafmagn Rarik: 6.25×32.7 kr/kWh = 204.4 kr/kg skreið.

Fylgirit III.

Kolmunni ísaður í kassa eða gáma.

Fylgirit IV.

Flæðirit fyrir vinnslu á smáfiski; frystingu og þurrkun
(afköst miðast við kolmunna).

